

Всеволод Миколайович СТРІЛЬЧУК

здобувач, Національний університет водного господарства та природокористування  
E-mail: v.m.strilchuk@nuwm.edu.ua

## ПРОМИСЛОВІСТЬ І СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК СКЛАДОВІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

Стрільчук, В. М. Промисловість і сільське господарство Херсонської області як складові соціально-економічної системи регіону [Текст] / Всеволод Миколайович Стрільчук // Український журнал прикладної економіки. 2019. – Том 4. – № 4. – С. 226–233. – ISSN 2415-8453.

### Анотація

**Вступ.** Для розробки ефективної стратегії управління потенціалом соціально-економічної системи необхідно проаналізувати рівень розвитку її складових. При цьому необхідно враховувати природні, географічні, демографічні, економічні й інші особливості. Для рейтингування регіону у складі країни використовується рівень валового внутрішнього продукту, що формується у відповідній адміністративній області. На рівень цього показника значний вплив має розвиток промислового та сільськогосподарського виробництва.

**Мета** дослідження полягає в узагальненні результатів аналізу стану промисловості й сільського господарства Херсонської області та виявлення на цій основі особливостей регіону, що визначаються територіальною, галузевою структурою і виробничим комплексом Херсонської області як локальної соціально-економічної системи.

**Результати.** Визначено, що Херсонська область за своїм промисловим потенціалом може увійти до десятки найбільш промислово розвинутих регіонів України. Промисловість області продовжує розвиватися у традиційних центрах області, а саме у містах обласного значення, тоді як частка районів у загальнообласних обсягах реалізованої продукції залишається незначною. Сільське господарство відноситься до провідних галузей економіки області, що має значний вплив на рівень і якість життя населення, стабільну роботу галузей, що споживають сільськогосподарську продукцію, формування експортного потенціалу. Херсонщина зі своїми сприятливими кліматичними умовами й інвестиційним потенціалом може нарощувати сільськогосподарське виробництво.

**Висновки.** Виокремленні ключові можливості розвитку й сильні сторони промислового та сільськогосподарського виробництва Херсонщини, що є основою формування перспективної стратегії розвитку локальної соціально-економічної системи.

**Ключові слова:** регіон, соціально-економічна система, промисловість, сільськогосподарське виробництво, Херсонська область.

Vsevolod M. STRILCHUK

postgraduate student, National University of Water and Environmental Engineering

### STRATEGY FORMATION FOR THE AGRARIAN ENTERPRISES' DEVELOPMENT ON THE BASIS OF THE STRENGTHS AND WEAKNESSES OF AGRICULTURE IN UKRAINE

#### Abstract

**Introduction.** The agro-industrial complex itself is one of the most promising directions of the structural adjustment of the national economy in the conditions of integration processes and

© Всеволод Миколайович Стрільчук, 2019

ISSN 2415-8453. Український журнал прикладної економіки. 2019 рік. Том 4. № 4.

---

*globalization of the economy. An effective strategy formation for the agrarian sector development in Ukraine and business entities in this field requires identification of the existing problems and the search for effective ways of their solution.*

**The purpose** of the study is to summarize theoretical and methodical principles, develop methodological and practical recommendations for the strategy formation in the domestic agricultural enterprises' development in the conditions of economy globalization on the basis of the strengths and weaknesses of agriculture in Ukraine.

**Results.** It is determined that by its industrial potential, the Kherson region may be included in the top ten most industrialized regions of Ukraine. The industry of the region continues to develop in the traditional region centers, namely in the cities of regional importance, while the share of districts in the total regional sales volumes remains insignificant. Agriculture is one of the leading sectors of the regional economy, which has a significant impact on the level and quality of the population life, on the stable operation of industries consuming agricultural products, on the formation of export potential. Emphasizing the key development opportunities and strengths of agricultural production in Ukraine gave the possibility to form a promising strategy for the business entities development, which, in the first place, provides for minimizing the threats of the external environment and overcoming the weaknesses of the internal environment. Kherson region with its favorable climatic conditions and investment potential can increase agricultural production.

**Conclusions.** The results of the SWOT-analysis of agricultural development are a kind of roadmap that conceptually reflects the strategic direction of agrarian enterprises' development in the medium and long term, both from the development standpoint of the domestic food market and the export-oriented position.

**Keywords:** strategy, concept, development, agricultural production, agrarian enterprises, strengths, economic growth.

**JEL classification: O 130**

---

### **Вступ**

Соціально-економічні системи різних рівнів потребують вивчення їх розвитку паралельно з дослідженням характеру взаємодій системи з елементами її оточення з одного боку та її складових – з іншого. Зовнішнє середовище є залежним поняттям, адже завжди розглядається відносно до певної системи і є множиною всіх елементів, що не входять до даної системи, але з якими дана система може взаємодіяти. Основними характеристиками зовнішнього середовища соціально-економічної системи є складність, взаємозалежність, мінливість і невизначеність. Саме ці характеристики обумовлюють необхідність пристосування соціально-економічних систем до змін зовнішнього середовища. Внутрішні складові, підпадаючи під вплив зовнішнього середовища, змінюються самі та трансформують соціально-економічну систему, до складу якої вони входять.

В зазначених умовах все більшої актуальності набуває дослідження динамічних змін, що відбуваються в локальних соціально-економічних системах, що є основою розробки та реалізації стратегії розвитку регіонів і країни в цілому.

Дослідженню різноманітних аспектів розвитку соціально-економічних систем присвятили свої праці такі вчені як В. Буколова, М. Вірт, Н. Верхоглядова, О. Гонта, В. Загорський, Л. Качаровська, М. Луцик, О. Прокопенко, О. Ребар, Д. Світлична та інші. Саме їх доробок дозволяє розглядати соціально-економічну систему в межах окремої адміністративної області та спиратись на дослідження змін її окремих складових для розробки програм чи стратегій розвитку регіону.

---

## Мета та завдання статті

Мета дослідження полягає в узагальненні результатів аналізу стану промисловості й сільського господарства Херсонської області та виявлення на цій основі особливостей регіону, що визначаються територіальною, галузевою структурою і виробничим комплексом Херсонської області як локальної соціально-економічної системи.

### Виклад основного матеріалу дослідження

З огляду на мету нашого дослідження соціально-економічну систему як об'єкт дослідження доцільно визначати за адміністративно-територіальним устроєм України, який зумовлений географічними, історичними, економічними, соціальними, культурними та іншими чинниками [2]. Він відображає внутрішню територіальну організацію держави з розмежуванням її території на складові частини – адміністративно-територіальні одиниці з метою створення для всіх громадян України, незалежно від місця їх проживання, сприятливих умов для розвитку людського потенціалу, забезпечення необхідного рівня надання населенню адміністративних, соціальних і інших послуг, функціонування раціональної системи управління соціально-економічними процесами, збалансованого розвитку усієї території держави.

Територіальні диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів існують майже у всіх країнах, незалежно від розмірів, економічного потенціалу, державного устрою і політичної системи. Вони мають прояв на всіх рівнях світового господарства. У зв'язку з цим пошук шляхів мінімізації негативних наслідків територіальних нерівномірностей розвитку, розробка ефективної регіональної політики посідають одне з центральних місць у країнах світу, особливо в країнах із високорозвинутою економікою [8].

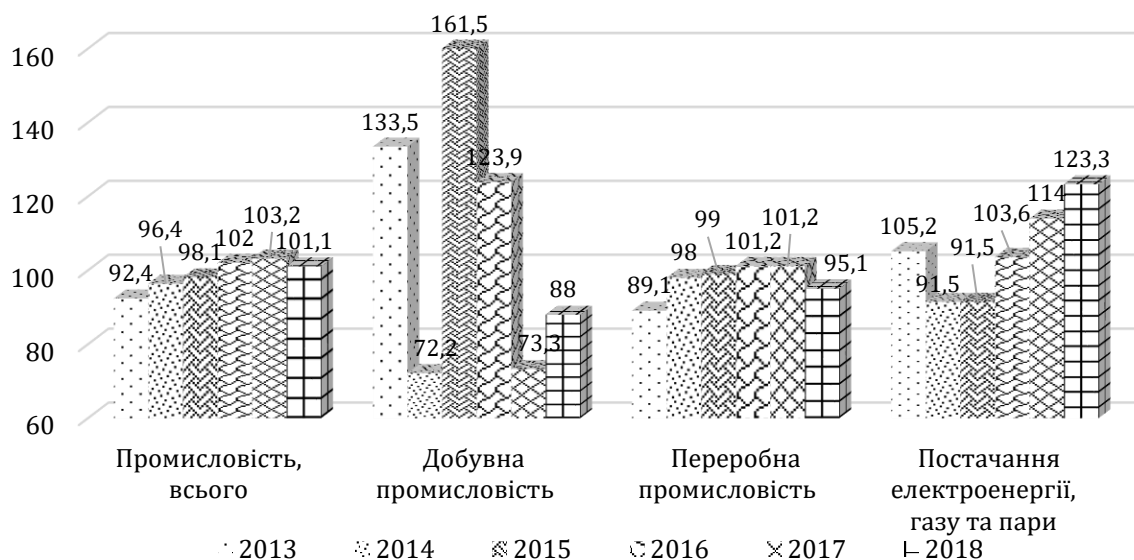
Необхідність дослідження обраної нами проблеми на основі соціально-економічного розвитку окремого регіону (області) аргументується суперечностями між рівнями розвитку адміністративних одиниць, про що свідчать, наприклад, коливання значень валового регіонального продукту [1, 6].

Херсонська область належить до регіонів з повільним і таким, що сповільнюється, рівнем розвитку. До цього типу також належать Сумська, Вінницька, Кіровоградська і Чернігівська області. Ці соціально-економічні системи мають загалом поганий стан розвитку поряд із загальним погіршенням або дуже повільним покращенням ситуації порівняно з іншими регіонами України [3]. Спільні риси областей і місце Херсонщини серед регіонів цього типу такі [7]: скорочення населення, що характерне і для більшості областей України; низький рівень урбанізації; низька щільність населення; в економіці областей домінує частка сфери послуг (понад 40 %); невисока частка областей у загальному обсязі ВВП України; останні місця в рейтингу за показником питомої ваги обсягів освоєних капітальних інвестицій у загальнодержавних обсягах; низька питома вага залучених іноземних інвестицій в області в загальних обсягах по Україні; незначна частка експорту областей у загальному обсязі експорту по Україні (від 0,6 % у Херсонській до 1,5 % у Сумській областях); низький рівень середньомісячної заробітної плати; вищий, ніж у середньому по Україні, рівень безробіття.

Площа Херсонської області становить 28,5 тис. км<sup>2</sup>, що складає 4,7 % території України (7 місце серед областей України). За адміністративно-територіальним поділом включає 18 районів, 698 населених пунктів, у тому числі: 4 міста обласного значення, 5 міст районного значення, 31 селище міського типу, 658 сільських населених пунктів. Обласний центр – м. Херсон. Як природно-територіальний комплекс Херсонщина розташована в південно-західній частині Східноєвропейської рівнини, її степовій зоні. Усі лісові масиви, за винятком плавнів, штучного походження. Територію області перетинають Дніпро й Дніпро-Бузький лиман, а також її лівобережну частину –

р. Інгулець. Унікальним явищем міжнародного значення є дельта Дніпра. Її водноболотні угіддя знаходяться під захистом Рамсарської конвенції, ратифікованої Україною 15.11.1997 року.

Згідно даних державної служби статистик [11] протягом 2013-2018 років промисловий комплекс області характеризувався стабільною динамікою зростання індексу промислового виробництва, за винятком 2018 року (рис. 1). Основний позитивний вклад в таку тенденцію вносить такий вид діяльності як «постачання електроенергії, газу та пари».



**Рис. 1. Індеси промислового виробництва у Херсонській області протягом 2013-2018 років**

У промисловому комплексі області, до якого належить 200 великих і середніх підприємств, переважають галузі, що виробляють продукти харчування, папір і картон, будівельні матеріали, металовироби, продукцію машинобудування, електроенергію, гумові й пластмасові вироби (табл. 1).

**Таблиця 1. Структура промислового виробництва у Херсонській області протягом 2013-2018 років**

Галузі	2013		2014		2015		2016		2017		2018	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Промисловість	10881,2	100	12115,2	100	17306,9	100	25717,1	100	28118,7	100	30650,6	100
Добувна промисловість	52,0	0,5	52,4	0,4	106,1	0,6	152,2	0,6	126,4	0,4	139,6	0,5
Переробна промисловість	7840,7	72,1	8666,7	71,5	12679,6	73,3	18828,8	73,2	20104,0	71,5	21303,9	69,5
Постачання електроенергії, газу, пари	2700,1	24,8	3076,8	25,4	4154,6	24,0	6368,6	24,8	7390,7	26,3	8640,2	28,2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	288,4	2,6	319,3	2,7	366,6	2,1	367,5	1,4	497,6	1,8	566,9	1,8

Структура промислового виробництва за останні 10 років поступово змінюється. Так, частка виробництва харчових продуктів і напоїв у загальних обсягах реалізованої промислової продукції зростає за 2013-2018 роки до 44,2 %, виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу і поліграфічної діяльності – з 1 % до 8 %, металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів – з 2,5 % до 3 %, виробництва

гумових і пластмасових виробів і іншої неметалевої мінеральної продукції – з 2 % до 7 %, постачання електроенергії, газу і пари – до 28,2%.

Разом з тим скоротилась питома вага машинобудування, виробництва хімічних речовин і легкої промисловості.

Найбільшими промисловими центрами області, сумарна частка яких становить майже 84,7 % загальних обсягів реалізованої продукції є м. Херсон, м. Нова Каховка та м. Каховка. Структура реалізації промислової продукції у розрахунку на одну особу серед районів і міст області засвідчує про територіальну диспропорцію у розподілі промислового потенціалу по території області. Серед районів найбільші обсяги реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу були забезпечені підприємствами Цюрупинського, Каланчацького, Бериславського районів, а найменші – Генічеського та Великопетиського районів. Співвідношення максимального та мінімального значення цього показника серед районів області становить 16,6 рази.

Херсонщина зі своїми сприятливими кліматичними умовами та інвестиційним потенціалом може нарощувати сільськогосподарське виробництво, тим самим забезпечувати зростаючу потребу у сільськогосподарській продукції.

Індекс сільськогосподарської продукції за 2013-2018 роки свідчить про успішне функціонування галузі. При цьому більш стабільно розвивається рослинництво як на підприємствах так і у господарствах населення. Зазначимо, що у Херсонській області частка господарств населення у сільськогосподарському виробництві є досить суттєвою – 55 % всієї рослинницької продукції та 62 % у тваринництві. В територіальному зрізі, за результатами аналізу рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах області за останні 5 років, лише 7 районів мають високі ризики для початку й ведення сільськогосподарського виробництва, адже середня рентабельність їх складає менше 10 %, 11 районів мають таку рентабельність, яка сприяє розвитку сільськогосподарського виробництва і його росту.

Для Херсонської області, як і для всього сільськогосподарського комплексу держави характерним є стійке переважання у структурі сільськогосподарського виробництва рослинництва, передусім зернового господарства та овочівництва.

Серед посівних площ переважають посіви зернових і зернобобових (понад 700 тис. га). Понад 300 тис. га відведено під соняшник (табл. 2). Протягом 2013-2018 років значних змін в структурі посівних площ не відбулось.

**Таблиця 2. Посівна площа сільськогосподарських культур (тис. га)**

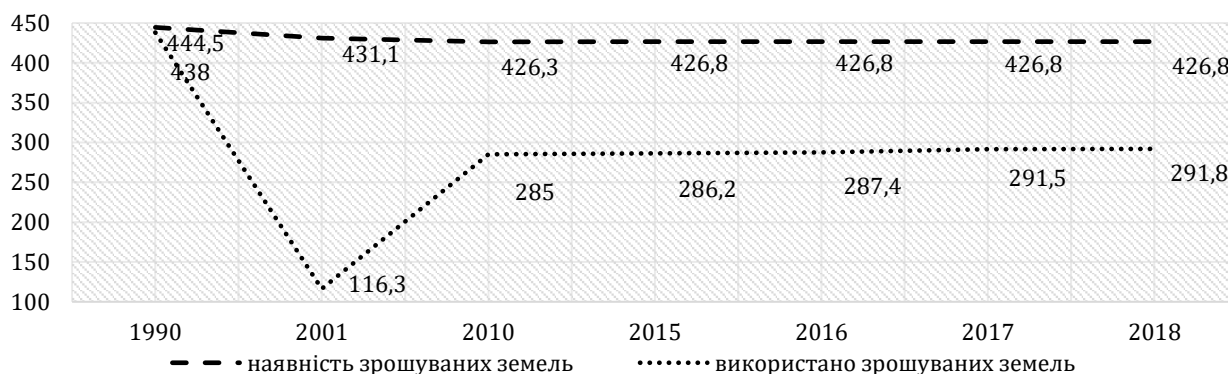
Роки	зернові та зернобобові	соняшник	картопля	овочеві	плодові та ягідні
2013	796,2	293,5	24,6	40,8	9,5
2014	772,7	319,0	24,2	42,7	9,3
2015	782,4	284,7	23,5	40,2	9,3
2016	664,6	378,4	23,6	40,3	9,2
2017	739,5	350,6	24,4	40,4	9,2
2018	711,8	337,4	23,9	40,3	9,1

Особливістю Херсонщини є наявність найпотужнішого в Україні гідромеліоративного комплексу, до складу якого входять 10523,3 км відкритих каналів, 9168,3 км трубопроводів, 22630 гідротехнічних споруд, 411 насосних станцій, сумарною продуктивністю 431,0 м<sup>3</sup>/с, сумарною потужністю 433,8 тис. кВтг і інші об'єкти. Діючі зрошувальні системи області укомплектовані в основному широкозахватною дощувальною технікою загальною кількістю – 3234 одиниць.

В області налічується 426,8 тис. га потенційно зрошуваних земель, або 21,6 % від загальної площі сільгоспугідь (рис. 2), у тому числі від державних зрошувальних систем – 384,5 тис. га, з них від Каховської зрошувальної системи – 243,1 тис. га, Північно-

Кримського каналу і Краснознам'янської зрошувальної системи – 102 тис. га, Інгулецької зрошувальної системи – 18,2 тис. га, локальних зрошувальних систем – 21,2 тис. га; місцевого зрошення – 42,3 тис. га. Позитивним є щорічне зростання питомої ваги використаних зрошувальних земель, яка протягом останніх п'яти років перевищує 65 % (у 2018 році склала 68 %). Нині в зоні дії зрошувальних систем не задіяними у сільськогосподарське виробництво залишаються 135 тис. га.

Ще однією з відмінних рис Херсонщини є розміщений на її території найбільший водний фонд держави. В області здійснюється добування водних біоресурсів, що характеризується обсягом виловленої риби всіх видів і на всіх стадіях розвитку, а також добування інших водних біоресурсів, включаючи обсяги вилову фізичними особами-підприємцями (табл. 3). У загальний підсумок вилову риби включено біоресурси, які виловлені у морях, океанах, ставках, річках, водосховищах, озерах і інших водоймах, як з метою їх реалізації на переробні підприємства, організаціям торгівлі тощо, так і для подальшої переробки на власному підприємстві.



**Рис. 2. Використання зрошувальних земель, тис. га**

**Таблиця 3. Добування водних біоресурсів, т\***

Роки	Добування водних біоресурсів	
	усього	у т.ч. у внутрішніх водоймах
2013	4035,3	2879,2
2014	2832,9	2345,4
2015	4529,7	2461,7
2016	7095,2	2673,8

\* дані за 2017 та 2018 роки відсутні

У підприємствах, що займаються ставковим рибництвом, у загальні обсяги вилову живої ставкової риби враховано також рибу, яка переважена й пересаджена з нагульних ставків у зимувальні ставки.

В цілому рибне господарство в економіці області на сучасному етапі займає незначне місце. Частка продукції рибного господарства в загальнодержавному випуску складає 0,3 %. Проте, на нашу думку, рибопродуктовий підкомплекс Херсонщини здатний за рахунок існуючого виробничого потенціалу підтримувати своє функціонування й розвиватись. Найбільш перспективним є здійснення рибогосподарської діяльності на внутрішніх водних об'єктах, що можуть бути надані у користування для риборозведення на умовах оренди в сфері аквакультури та спеціальних товарних рибних господарствах.

### **Висновки та перспективи подальших розвідок**

Узагальнюючи результати аналізу стану промисловості й сільського господарства Херсонської області можна виділити особливості їх розвитку в даному регіоні, що виявляються через територіальну та галузеву структуру виробничого комплексу локальної соціально-економічної системи.

---

1. Херсонська область за своїм промисловим потенціалом може увійти до десятки найбільш промислово розвинутих регіонів України.

2. Повільні темпи зміни протягом останніх років структури промислового виробництва із значною питомою вагою виробництва харчових продуктів і напоїв сприяли мінімізації наслідків фінансово-економічної кризи на результати роботи промисловості, але робить цю галузь залежною від кон'юнктури на зовнішніх ринках.

3. Високі темпи розвитку таких інноваційно активних галузей як виробництво хімічних речовин, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції, виробництво виробів з деревини, виробництво паперу можуть у найближчі роки істотно вплинути на структуру промислового виробництва

4. Промисловість області продовжує розвиватися у традиційних промислових центрах області, а саме у містах обласного значення, тоді як частка районів у загальнообласних обсягах реалізованої продукції залишається незначною. Це підтверджується значною диференціацією між районами та містами за показниками виробництва промислової продукції в розрахунку на одну особу.

5. Сільське господарство відноситься до провідних галузей економіки області, що має значний вплив на рівень і якість життя населення, стабільну роботу галузей, що споживають сільськогосподарську продукцію, формування експортного потенціалу.

6. Херсонщина зі своїми сприятливими кліматичними умовами та інвестиційним потенціалом має ресурси і може нарощувати сільськогосподарське виробництво для стрімкого збільшення обсягу виробництва, тим самим забезпечувати зростаючу власну потребу у сільськогосподарській продукції, а також потребу інших регіонів.

7. В сільськогосподарському виробництві Херсонської області питома вага сільськогосподарських підприємств і господарств населення майже однакова.

8. Серед виробників домінують великі сільськогосподарські підприємства, концентрація земель у таких виробників є досить значною, що створює додатковий тиск на ринок зайнятості в сільських територіях.

9. Розширення зв'язків між адміністративними центрами районів і сільськими населеними пунктами, включаючи забезпечення транспортної доступності, розвитку сільської місцевості, а також вжиття заходів, що сприятимуть розвитку людського капіталу, впровадження новітніх технологій, покращення навколишнього природного середовища, сприятиме привабливості територій для інвестицій та активізації економічної діяльності на всій території області.

10. Зрошення в області дає можливість використовувати сприятливі умови для вирощування стабільних урожаїв сільськогосподарських культур, збільшити виробництво продукції, створити розвинуту матеріальну-технічну базу сільського господарства, поліпшити матеріальні та побутові умови населення області.

Виокремлені ключові можливості розвитку й сильні сторони промислового та сільськогосподарського виробництва Херсонщини є основою формування перспективної стратегії розвитку локальної соціально-економічної системи. Дане дослідження необхідно доповнити вивченням стану енергетики й туристично-рекреаційного комплексу, які вирізняються в Херсонській області порівняно з іншими регіонами України.

### **Список літератури**

1. Буколова В. В. Регіон як комплексне соціально-економічне утворення. *Економіка і регіон*. 2017. № 5. С. 41-47.
2. Верхоглядова Н. І., Олініченко І. В. Регіон як самокерована соціально-економічна система. *Інноваційна економіка*. 2013. № 5. С. 113-117.
3. Вірт М. Я., Куцик В. І. Територіальна соціально-економічна система Тернопільської області. *Торгівля, комерція, підприємництво*. 2010. № 11. С. 247-252.

4. Гонта О. І. Методологічні аспекти адаптації регіонального розвитку до умов глобалізації економіки. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління*. 2013. № 2 (18). С. 67-71.
5. Загорський В. С. Соціальні й екологічні аспекти сталого розвитку економічних систем. *Ефективність державного управління*. 2018. № 2 (55). Ч. 1. С. 13-21.
6. Качаровська Л. Регіон як цілісна соціально-економічна система. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 1. С. 151-156.
7. Луцик М. В. Соціально-економічна система: модель ресурсного забезпечення успішного функціонування. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 1. С. 36–41-36–41.
8. Прокопенко О. В., *Методологія розвитку соціально-економічних систем у глобальному середовищі: звіт про НДР (заключний) / Кер. О.В. Прокопенко. Суми: СумДУ, 2016. 71 с.*
9. Ребар О.В. Напрями структурної корекції регіональної економіки: територіальний аспект. *Економіка розвитку*. 2012. № 1. С. 78–81.
10. Світлична Д. О. Регіон–цілісна природно-соціально-економічна система. *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки*. 2016. № 21.1 (28). С. 142-152.
11. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

## References

1. Bukolova, V. V. (2017). «Region as a complex socio-economic formation». *Ekonomika i rehion*. № 5. pp. 41-47.
2. Verkhohliadova, N. I., Olinichenko, I. V. (2013). «Region as a self-managed socio-economic system». *Innovatsijna ekonomika*. № 5. pp. 113-117.
3. Virt, M. Ya., Kutsyk, V. I. (2010). «Territorial socio-economic system of Ternopil region». *Torhivlia, komertsii, pidpriemnytstvo*. № 11. pp. 247-252.
4. Honta, O. I. (2013). «Methodological aspects of adaptation of regional development to conditions of globalization of economy». *Naukovyj visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho instytutu ekonomiky i upravlinnia*. № 2 (18). pp. 67-71.
5. Zahors'kyj, V. S. (2018). «Social and environmental aspects of sustainable development of economic systems». *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnia*. № 2 (55). Ch. 1. pp. 13-21.
6. Kacharovs'ka, L. (2002). «Region as a whole socio-economic system». *Visnyk Khmel'nyts'koho instytutu rehional'noho upravlinnia ta prava*. № 1. pp. 151-156.
7. Lutsyk, M. V. «Socio-economic system: model of resource support of successful functioning». *Visnyk Universytetu bankivs'koi spravy Natsional'noho banku Ukrainy*. 2014. № 1. pp. 36–41-36–41.
8. Prokopenko, O. V. (2016). *Metodolohiia rozvytku sotsial'no-ekonomichnykh system u hlobal'nomu seredovyschi: zvit pro NDR (zakliuchnyj)*. [Methodology for the development of socio-economic systems in the global environment: a report on the GDR (final)]. SumDU,. Sumy. Ukraine.
9. Rebar, O.V. (2012). «Directions of structural correction of regional economy: territorial aspect». *Ekonomika rozvytku*. № 1. pp. 78–81.
10. Svitlychna, D. O. (2016). «Region – a holistic natural-socio-economic system». *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Heohrafichni ta heolohichni nauky*. № 21.1 (28). pp. 142-152.
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [State Statistics Service of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

**Стаття надійшла до редакції 12.09.2019 р.**